

ВПЛИВ ЕЛІМІНАЦІЇ НА ВІДТВОРЕННЯ СЮЖЕТНОЇ ЛІНІЇ У ТЕКСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДЕТЕКТИВНОЇ ОПОВІДІ

Олена ХАН (Херсон, Україна)

У статті проаналізовано вплив елімінації на відтворення сюжетної лінії у тексті перекладу детективної оповіді.

The article analyses the influence of elimination on reproduction of the target text's plot in a detective narration.

Переклад будь-якого тексту здійснюється згідно з жанрово-стилістичною нормою, яка, у свою чергу, визначає вимоги щодо відповідності тексту перекладу (далі – ПТ) домінантній функції і стилістичним особливостям типу тексту, до якого він належить. Норма відповідності ПТ домінантній функції ВТ визначається характером оригіналу, а стилістичні вимоги є нормативними правилами, що характеризують тексти аналогічного типу у мові перекладу. Жанрово-стилістична норма визначає як необхідний рівень еквівалентності, так і домінантну функцію ПТ, забезпечення якої складає основне завдання перекладача і головний критерій оцінки якості його роботи [3].

Для досягнення адекватності ПТ перекладач у своїй діяльності застосовує цілу низку прийомів, засобів і трансформацій. Теоретичне обґрунтування доцільності використання перекладацьких прийомів у своїх працях надавали як зарубіжні, так і вітчизняні лінгвісти-перекладознавці, серед яких: Бархударов Л.С., Влахов С.І., Комісаров В.Н., Карабан В.І., Корунець І.В., Паршин А., Рецкер Я.І., Федоров А.В., Флорін С.П., Швейцер О.Д. та багато інших. Що ж до жанрово-стилістичних особливостей детективу як типу тексту, то його вивчали такі вітчизняні лінгвісти як: Барба Л.В., Дученко Л.В., Лещенко А.В., Шама І.М., Швець А.І. та ін.

Мета даної статті – проаналізувати вплив елімінації на відтворення сюжетної лінії у тексті перекладу детективної оповіді.

Завдання перекладача – передати цілісно і вірно зміст оригіналу засобами іншої мови за умов збереження його стилістичних та експресивних особливостей. Якщо критерієм точності постає тотожність інформації, що подається різними мовами, то цілісним (повноцінним або адекватним) можна вважати такий переклад, котрий передає цю інформацію рівноцінними засобами. Інакше кажучи, на відміну від переказу, переклад повинен передавати не лише те, що виражено оригіналом, а й так, як це виражено у ньому. Цю вимогу висувають як до усього тексту перекладу в цілому, так і до окремих його частин [6].

Для досягнення адекватності ПТ перекладач використовує у своїй практиці велику кількість перекладацьких прийомів і трансформацій, серед яких – елімінація або випущення. Прийом елімінації передбачає відмову від передачі у ПТ семантично надмірних мовних одиниць, значення яких, виявляються нерелевантними або легко відновлюються у контексті. Прикладом семантичної надмірності може слугувати використання в англійському тексті так званих «парних синонімів» – слів з близьким значенням, що вживаються паралельно. Це явище не є характерним для української мови і при перекладі один із синонімів, як правило, випускається. В англійській мові «парні синоніми» найчастіше вживаються в текстах юридичного характеру, промовах, матеріалах публіцистичного жанру. Надмірні елементи вихідного тексту (далі – ВТ) не зводяться тільки до вживання «парних синонімів», випускатися у ПТ можуть й інші частини ВТ. Прийом елімінації може бути не пов'язаним з намаганням усунути надмірні елементи ВТ. Однією з причин його вживання може бути зайва конкретність англійського тексту, що виявляється у вживанні числівників, назв мір і ваги там, де це недостатньо мотивовано змістом ВТ. Іншим міркуванням на користь прийому елімінації є необхідність здійснити, у міру можливості, компресію ПТ, враховуючи, що у ході процесу перекладу різноманітні дописки, пояснення і описи, що використовуються перекладачем, можуть значно збільшити об'єм ПТ порівняно з ВТ. «Тому перекладач, щоб урівноважити цю тенденцію, прагне до скорочення загального об'єму ПТ,

випускаючи надмірні елементи де це можливо у межах мовних та стилістичних норм мови перекладу» [2].

Таким чином, межі впровадження елімінації одиниць ВТ у ПТ чітко окреслені, і тому перекладач повинен застосовувати цей прийом з особливою обережністю, щоб запобігти втраті важливих інформативних і конотативних частин ВТ. До того ж, перекладач повинен дотримуватися жанрово-стилістичних норм перекладу, іншими словами, не для кожного типу тексту прийнятна елімінація, що виходить за межі відомих випадків її застосування. Приміром, при перекладі творів детективного жанру використання елімінації почасти може призвести до переривання сюжетної лінії та втрати важливих елементів оповіді.

Отже, розглянемо приклади елімінації у ПТ детективного твору Реймонда Чандлера "Killer in the Rain". *"He shook money out of it, selected a few bills from the bunch, stuffed the rest back, ... , arranged five century notes like a light poker hand and put them under the base of the fan on the table. That was a lot of work. It made him grunt"* [8:1]. ПТ: *«Він витрусив на стіл гроші, вибрав кілька банкнот, решту сховав назад Розклавши на столі п'ять стодоларових купюр, мов скупий гравець у покер, Дравек підсунув їх під вентилятор. Робота мала бути серйозна. -----»* [7:1]. Ми спостерігаємо елімінацію останнього речення ВТ і неадекватний переклад попереднього, так як у його перекладі ледве вбачається зв'язок зі змістом даного фрагменту. Елімінація у даному випадку недоречна, оскільки випущене речення постає частиною характеристики персонажа, нівелювання якої іде всупереч задуму автора. Крім того відомо, що Реймонд Чандлер був майстром деталей через які опосереднено описував свої персонажі і у своїй творчості наслідував стиль Хемінгуея часто вдаючись у своїх творах до коротких речень [1]. І тому, у даному випадку елімінація не виправдана, так як не тільки стирає частину характеристики персонажа й розриває логічну послідовність оповіді, а й нівелює ідіостиль автора. Доречнішим було б вдатися до контекстуального перекладу на кшталт: *«Усе це завдавало йому багато клопоту. Його соніння нагадувало рохкання»*.

Розглянемо наступний приклад елімінації: *“I could see something in his point of view”* [8:4]. У ПТ переклад цього речення відсутній. Слід зазначити, що у даному фрагменті тексту детектив Марлоу (магістральний персонаж творів Реймонда Чандлера) розмірковує про те, як швидко вбивця втік через потаємний хід і подумки іронізує *«я його чудово розумію»*, тобто *«на його місці я зробив би так само»*. Зважаючи на те, що почуття гумору і схильність до іронічних висловлювань є характерними рисами детектива Марлоу, елімінація, у даному випадку, знову нівелює характеристику персонажа.

Інший приклад застосування елімінації: *“We went back along the pier and got into the small black sedan and drove back towards the city along a white highway washed clean by the rain, past low rolling hills of yellow-white sand terraced with moss. A few gulls wheeled and swooped over something in the surf. Far out to sea a couple of white yachts on the horizon looked as if they were suspended in the sky”* [8:7]. ПТ: *«Потім ми пройшли уздовж причалу, сіли в чорну машину й поїхали назад до міста чистим після дощу шоссе. ----- Чайки кружляли над бухтою і щось вихоплювали з хвиль прибою. Далеко в морі, на самому обрії пливли дві білі яхти. ----- »* [7:8]. Зважаючи на те, що оповідь у текстах детективного жанру «хард-бойлд» зазвичай небагата на описи природи та ліричні відступи, елімінація у даному випадку недоречна, оскільки забирає у читача можливість на мить відволіктися від напруженого сюжету і разом з автором помилуватися морським пейзажем.

Наступне випущення знову стирає певну характеристику персонажа: *“I hadn't had any dinner but whisky ...”* [8:8]. Слід пригадати, що однією із сталих характеристик приватного детектива жанру «хард-бойлд» є потяг до спиртного і це означає, що у даному випадку елімінація нівелює цю сталу характеристику.

Іноді елімінація позбавляє сюжет важливих деталей як у наступному прикладі: *“The cases were small and open and packed any old way. A man in very new overalls was fussing with them. ... There were about a dozen boxes on the truck when the man in the very new overalls got up in front and gunned his motor”* [8:9]. ПТ: *«Коробки були відкриті й напакзовані якимись старими книжками. Навколо*

них метушився чоловік у ----- новому робочому халаті. ... Коли на ваговозу вже стояло з десяток коробок, чоловік у ----- новому робочому халаті сів за кермо й запустив двигун» [7:10]. У перекладі елімінується інформація про те, що робітник був у «дуже новому робочому халаті». А це, насправді, дуже важлива деталь для сюжету твору. Саме завдяки «надзвичайній новизні робочого халату» Марлоу здогадався, що це вірогідно «маскарад», тобто, це був не робітник, а спільник крадія заборонених видань. Отже, елімінація в даному випадку позбавляє рецептора ПТ, який опосереднено бере участь у розслідуванні, важливого доказу.

«Завдяки» наступній елімінації втрачається логіка оповіді: “Don’t get clever, I said. Did Marty kill him? Her chin came down an inch. Yes. Why did he do it? I don’t know, very dully. Seen much of him lately?” [8:12]. ПТ: «----- У неї аж трохи відвисла щелепа. Так. Чому він це зробив? ----- Ти часто бачилася з ним останнім часом?» [7:13]. У цьому прикладі спостерігається втрата логіки оповіді, тобто героїня реагує на запитання детектива, які не прозвучали у ПТ. Елімінація у даному випадку не тільки не виправдана, а взагалі є неприпустимою оскільки ця неточність спричинює незрозумілість змісту цього фрагменту твору для рецептора ПТ. І ще: “Then his eyes went down the floor, to the thin rug that was over the place where Steiner’s body had been. Slade moved the rug with his foot and suddenly tensed, staring down. It was a good act – or else Slade had a nose I could have used in my business” [8:13]. ПТ: «Далі перейшов до гобелена, що прикрашав те місце, де вночі лежав труп Стейнера. ----- То була майстерна гра – або ж у Слейда був нюх, на який і я міг би позаздрити» [7:14]. Випущення у даному випадку недоречне, оскільки еліміноване речення логічно зв’язує у ВТ попереднє речення з наступним, а його відсутність у ПТ перериває логічну послідовність оповіді.

Розглянемо ще один приклад: “The little revolver made a dull, heavy sound that was not loud. A bullet missed Marty and broke glass in one of the folded back french windows. Marty stood perfectly still again. He looked as if all his muscles had gone back on him” [8:18]. ПТ: «Маленький револьвер видав глухий, важкий, але не

дуже гучний звук. Куля пролетіла повз Марті й розбила шибку в одному з високих вікон. Марті навіть не ворухнувся. -----» [7:19]. Без перекладу випущеного речення рецепторові ПТ може здатися, що Марті (організатора крадіжки) не налякали постріли націлені в його бік. У той час, коли з фрагменту ВТ цілком зрозуміло, що він цих пострілів не очікував, і коли вони пролунали оціпенів від страху. Можливо, краще було б вдатися до контекстуального перекладу на зразок: «Здавалося, він застиг неначе камінь». І цим самим передати у ПТ страх і оціпеніння Марті.

Наступна елімінація нівелює важливе конотативне значення: “*Then Dravec was between us and Carmen was knocked out of the way like a dead leaf and there was nothing more that anybody could do about it. Marty’s bullets couldn’t stop Dravec. Nothing could. If he had been dead, he would still have got Marty. He got him by the throat ...*” [8:19]. ПТ: «Кармен змело вбік, як сухий листок, і тепер Дравекові вже не міг перешкодити ніхто. ----- Дравек схопив ворога за горло» [7:20]. Випущено фрагмент який хоч і не несе важливого інформативного значення, але має певне конотативне значення, а саме – «нестримне бажання Дравека добратися до Марті».

При перекладі було еліміновано ще один важливий фрагмент ВТ: “*Blood came out of his mouth. His eyes strained upwards as if to see through a fog. Carmen Dravec went down beside him and began to wail like a frightened animal. There was noise outside in the hall, but nobody showed at the open door. Too much casual lead had been flipped around*” [8:19]. Цей фрагмент важливий для збереження у ПТ як підготовка до іншої сцени твору, а головне – для правдоподібності оповіді, так як будь-хто не може різко переключитися на інші дії пістя того, як у нього на очах відбулося вбивство. Тим більше, фрагмент не є надмірною складовою тексту, тобто, передумов для елімінації не було. Варіантом перекладу можна було б запропонувати щось на кшталт: «З рота у нього текла кров, а очі застигли наче вдивляючись в туман. Кармен Дравек впала поряд з ним і почала завивати як налякана тварина. У коридорі почувся якийсь шум, але нікого не було видно крізь відчинені двері. Мабуть прозвучало надто багато пострілів».

Розглянемо наступний приклад елімінації: *“I knelt down beside Dravec. He tried to say something, but I couldn’t hear the words. Then the strained look went out of his eyes and they were aloof and indifferent like the eyes of a man looking at something a long way off, across the plain”* [8:19]. ПТ: *«Я став навколішки перед Дравеком. Він намагався щось сказати, та я нічого не зрозумів. Потім його напружений погляд згас, очі стали безживними. -----»* [7:20]. Взагалі автор не досить часто вдається до порівнянь і тому його випущення у ПТ нівелює елемент, що має художньо-естетичне значення, чим і збіднює тканину оповіді.

Елімінація наступного фрагменту спричинила втрату відображення колориту мови персонажа: *“I wanted the pictures. I didn’t care a lot about trash like Steiner or Joe Marty and his girl friend, and still don’t”* [8:21]. Відомо, що Реймонд Чандлер був майстром яскравого діалогу де його персонажі розмовляли соковитою мовою якою говорила тодішня Америка, що майоріла сленгом і розмовними елементами [4]. І тому, випущення даного фрагменту деякою мірою нівелює ідіостиль автора. Переклад на зразок: *«Я просто хотів забрати фотографії. Мене не хвилювало таке сміття як Стайнер або Марті з його дівчиною, не хвилює і дотепер»* був би доречнішим і цілком у стилі автора.

Випущення фінальної позиції тексту є невиправданим перекладацьким прийомом: *“I started the car and drove west along First Street, Through a long echoing tunnel. When we were out of that, M’Gee said: Next time I send you a client I won’t expect you to snitch on him, boy”* [8:21]. Це сильна позиція тексту, яка фактично закінчує повість і тому те, що елімінація зачіпає не одну лексему, а цілий фрагмент є невиправданою дією перекладача. Слід зазначити, що у даному випадку еліміновано кільцеву фразу твору. Достатньо пригадати, що саме поліцейський Фіалка М’Джі відправив Дравека до приватного детектива Марлоу, щоб той владнав його справи, а у кінцевому фрагменті М’Джі з іронією згадує цей момент. Адекватним був би переклад на кшталт: *«Я завів машину і поїхав на захід вздовж Першої вулиці крізь довгий відгомінкий тунель. Коли ми з нього виїхали, М’Джі сказав: «Хлопче, сподіваюсь наступного разу коли я пришлю тобі клієнта ти не будеш доносити на нього».* Таким чином,

очевидно, що починає і закриває повість кільцева фраза, яка є однією із ознак стилю автора і тому елімінація цієї фрази недоречна, оскільки шкодить якості перекладу.

Отже, жанрово-стилістичні особливості детективної оповіді передбачають переклад, у якому хід подій відповідає оригіналу. За законами жанру, рецептор детективного твору бере опосереднену участь у розслідуванні (тобто, у процесі читання уважно стежить за ходом подій і намагається самостійними міркуваннями розкрити злочин) і тому його не слід позбавляти важливих деталей «за допомогою» елімінації певних фрагментів.

Перекладознавчий аналіз текстів є досить цікавою і актуальною темою, особливо аналіз жанрово-стилістичної градації творів серед яких детектив постає як недостатньо вивчений тип тексту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Анджапаридзе Г. Феномен Реймонда Чандлера. – Доступний з: <http://www.ae-lib.org.ua>
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – Доступний з: <http://www.classes.ru>
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). – Доступний з: <http://www.classes.ru>
4. Уильям Сомерсет Моэм. Упадок и разрушение детектива. – Доступний з: <http://detective.gumer.info>
5. Паршин А. Теория и практика перевода. – Доступний з: <http://linguists.narod.ru>
6. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода/ Дополнения и комментарии Д.И. Ермоловича. – 2-е изд., стереотип. – М.: «Р. Валент», 2006. – 240 с.
7. Реймонд Чандлер. Убивство під час дощу. Переклад Олексія Барієва, 1989. – 22с. – Доступний з: <http://ae-lib.org.ua>
8. Raymond Chandler. Killer in the Rain, 1935. – 21с. – Доступний з: <http://ae-lib.org.ua>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Хан – аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови, Інститут іноземної філології, Херсонський державний університет.

Наукові інтереси: перекладознавчі аспекти англійської мови.